

визначенням, а й поляризації православного середовища та міжрегіональної напруженості. Конфронтації конфесійних ідентичностей сприяє загравання українського політикуму з православними церквами.

Список використаної літератури

1. Єленський В. Релігія «нульових»: підсумки десятиліття [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України : [сайт] / В. Єленський. – Режим доступу : risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/40964/ (01.03.2011)
2. Забияко А. Религиозная идентичность / А. Забияко // Религиоведение. Энциклопедический словарь / под ред. А. П. Забияко, А. Н. Красникова, Е. С. Элбакян. – М. : [б. и.], 2006. – 1256 с.
3. Колодний А. Премодерн, модерн і постмодерн в контексті історії християнства / А. Колодний // Християнство доби постмодерну : [кол. моногр.] / за ред. А. Колодного. – К. : Від-ня релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України ; Укр. асоціація релігієзнавців, 2005. – 310 с.
4. Парашевин М. Релігія та релігійність в Україні / М. Парашевин ; за ред. С. Макеева ; передне слово О. Іващенко. – К. : Ін-т політики ; Ін-т соціології НАН України, 2009. – 68 с.
5. Релігія і влада в Україні: проблеми взаємовідносин // Державно-конфесійні відносини в Україні, їх особливості і тенденції розвитку : інформ.-аналіт. матеріали до круглого столу (8 лют. 2011 р.). – К. : Центр Разумкова, 2011. – 82 с.
6. Саган О. Православна ортодоксія у світі релігійного постмодерну / О. Саган // Християнство доби постмодерну : [кол. моногр.] / за ред. А. Колодного. – К. : Від-ня релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України ; Укр. асоціація релігієзнавців, 2005. – С. 189–207.
7. Турій О. Греко-католики, латинники і православні в Україні: проти, поруч чи разом? [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України : [сайт] / О. Турій. – Режим доступу : old.risu.org.ua/ukr/study/research_conference/Turiy/04/ (01.03.2012)
8. Українське Православ'я на рубежі епох. Виклики сучасності, тенденції розвитку [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України : [сайт]. – Режим доступу : risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uosmp_doc/39158 (28.06.2008)
9. Чорноморець Ю. Сучасні проблеми з релігійною ідентичністю: трагедія православ'я [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України : [сайт] / Ю. Чорноморець. – Режим доступу : risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/42544/ (26.05.2011)

Статтю подано до редколегії
14.09.2012 р.

УДК 342.6:322

Л. Д. Владиченко – кандидат філософських наук,
докторант Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Діяльність вищих органів виконавчої влади у сфері державно-конфесійних відносин

Роботу виконано у КНУ ім. Т. Шевченка

Здійснено аналіз законотворчої та законодавчої ініціативи вищих органів виконавчої влади у сфері державно-конфесійних відносин у 2010 р. Розглянуто прийняті нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України в контексті державної політики в релігійній сфері та діяльність консультативно-дорадчих органів при центральних органах виконавчої влади.

Ключові слова: вищі органи виконавчої влади, державно-конфесійні відносини, концепція державно-конфесійних відносин, Комісія з питань забезпечення реалізації прав релігійних організацій, громадські дорадчі органи зі співпраці з релігійними організаціями.

Владиченко Л. Д. Деятельность высших органов исполнительной власти в сфере государственно-конфессиональных отношений. Проанализирована законодательная и законотворческая инициатива высших органов исполнительной власти в сфере государственно-конфессиональных отношений в 2010 г. Рассмотрены

принятые нормативно-правовые акты Кабинета Министров Украины в контексте государственной политики в сфере религий и деятельности консультативно-совещательных органов, действующих при центральных органах исполнительной власти.

Ключевые слова: высшие органы исполнительной власти, государственно-конфессиональные отношения, концепция государственно-конфессиональных отношений, Комиссия по вопросам обеспечения реализации прав религиозных организаций, общественные совещательные органы по сотрудничеству с религиозными организациями.

Vladychenko L. D. The Activities of Executive Committee in Area of State Church Relations. The analysis of legislative and regulatory initiatives of higher authorities in the field of the State Church Relation in 2010 was made. The regulations of the Cabinet of Ministers of Ukraine in the context of public policy in the sphere of religion and Consultative and Advisory Bodies of executive power were reviewed.

Key words: Central Executive Authorities, The State Church Relations, The concept of State Church Relations, The Commission for ensuring the rights of religious organizations, The Consultative and Advisory Bodies in Questions of Cooperation with Religious Organizations.

Постановка наукової проблеми та її значення. Після проголошення незалежності Україна задекларувала, що в усіх сферах суспільного життя пріоритетним напрямом державної політики є демократичний плюралізм, в основу якого покладено принцип верховенства права та паритетні відносини всіх суб'єктів указаних відносин. Відповідно, зазначені принципи мають застосовуватися при реалізації державної політики у сфері державно-конфесійних відносин. Одним із показових факторів утілення зазначених принципів є моніторинг діяльності вищих державних органів влади у здійсненні комплексних заходів, які направлені на вирішення актуальних питань державно-конфесійних відносин. Зауважимо, що події в державно-конфесійних відносинах у 2010 р. викликали досить неоднозначні думки експертів і представників релігійної спільноти, тому актуальним є здійснення моніторингу діяльності вищих органів виконавчої влади в контексті державно-конфесійних відносин у цей період.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Вивченням актуальних питань державно-конфесійних відносин, зокрема моніторингу діяльності державних органів влади в реалізації державної політики відносно релігійних питань, займалися В. Бондаренко, М. Васін, Л. Вахняк, Н. Гаврілова, Г. Друзенко, В. Єленський, О. Заєць, С. Здіорук, Н. Куліш, В. Малюська, Ю. Решетніков, В. Токман та ін. Зауважимо, що публікації вищезазначених авторів висвітлюють означену проблематику в ракурсі розгляду діяльності вищих органів влади центрального й регіонального рівнів, і їхні дослідження присвячені в цілому загальному огляду конкретного проблемного питання державно-конфесійних відносин. У цій статті автор зосередив увагу на комплексному підході до розкриття законотворчої діяльності вищих органів виконавчої влади у сфері державно-конфесійних відносин.

Мета статті – висвітлення діяльності вищих органів виконавчої влади в контексті законотворчої і законодавчої ініціативи у сфері державно-конфесійних відносин у 2010 р. Повноцінне розкриття визначеної мети передбачає виконання таких завдань: окреслити зміни в політичному житті держави, які потенційно впливають на розвиток державно-конфесійних відносин; зробити огляд нормативно-правових актів виданих Президентом України щодо визначення подальшої діяльності вищих органів виконавчої влади в контексті державно-конфесійних відносин; проаналізувати безпосередньо діяльність вищих органів виконавчої влади в контексті вирішення актуальних питань державно-конфесійного комплексу.

Вклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. На початку 2010 р. в політичному житті держави відбулися певні ротації, а саме: у лютому пройшли президентські вибори, створено нову парламентську коаліцію, відповідно, сформовано новий склад уряду, а також проведено кон'юктурні зміни у виконавчій вертикалі влади.

У зв'язку із політичними змінами в державі, представники Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій у зверненнях до владних керманів неодноразово висловлювали своє переконання в подальшій плідній співпраці владних структур із релігійними організаціями та сподівання на успішне продовження діалогу, який став здобутком держави в реалізації державної політики у сфері державно-конфесійних відносин за часи незалежності України: «лише за умови постійного діалогу з представниками конфесій влада на різних рівнях зможе зрозуміти цінність релігійної свободи та важливість для суспільства соціального служіння віруючих» [1].

Безпосередньо в президентському Посланні до українського народу (оголошеного 3 червня 2010 р.) В. Янукович при висвітленні гуманітарних питань окремо на аспектах свободи совісті і віросповідання не зупинявся. Зокрема, Президент акцентував увагу на культурному розвитку держави та наголошував на тому, що саме завдяки діалогу можна: «знайти відповіді на всі накопичені проблеми міжетнічних і міжконфесійних відносин на єдиній платформі спільного дому України» [3]. Також Президент підкреслив, що фундаментом такого діалогу є «толерантність, терпимість та взаєморозуміння» [3].

Іншою подією, яка в березні 2010 р. ознаменувала політичне життя держави, було створення у Верховній Раді України VI скликання нової коаліції депутатських фракцій «Стабільність та реформи». Згодом новоствореною коаліцією народних депутатів було сформовано новий склад Кабінету Міністрів України (КМУ). У липні 2010 р. відбувається перерозподіл функцій керівництва КМУ, і координацію питань міжконфесійних і міжнаціональних відносин передано до компетенції віцепрем'єр-міністра України з питань Євро-2012 [9].

Чергове кон'юктурне рішення, що стосується урядового органу, було прийнято на засіданні Кабінету Міністрів України 5 липня 2010 р., згідно з яким змінено керівника Державного комітету України у справах національностей та релігій.

Висвітливши певні політичні події та кон'юктурні зміни в державі, розглянемо безпосередню діяльність вищих органів виконавчої влади в контексті законодавчих та законотворчих ініціатив у сфері державно-конфесійних відносин у 2010 р. В Україні зазначені відносини засновані на принципах, які юридично закріплені в Конституції України, відповідних нормативно-правових актах (законах України, указах Президента України, актах Кабінету Міністрів України) та інших нормативних документах, що визначають параметри взаємодії держави і релігійних організацій.

Аналізуючи діяльність Кабінету Міністрів України у 2010 р. щодо реалізації державної політики у сфері державно-конфесійних відносин, потрібно зазначити, що ця діяльність переважно була спрямована на вирішення актуальних питань функціонування релігійних організацій. Зокрема, урядом були прийняті три постанови і одне розпорядження в контексті вищезазначених питань.

Отже, у лютому Постановою Кабінету Міністрів України «Про деякі питання формування тарифів на виробництво, транспортування, постачання теплової енергії, послуги з централізованого опалення і постачання гарячої води та послуги з централізованого водопостачання та водовідведення» від 24 лютого 2010 р. № 182 передбачено зменшення тарифів на комунальні послуги для релігійних організацій до рівня тарифів для населення. Одночасно вказаним нормативно-правовим актом внесено зміни до порядку формування тарифів на виробництво, транспортування, постачання теплової енергії та послуги із централізованого опалення й постачання гарячої води та порядку формування тарифів на послуги із централізованого водопостачання і водовідведення. Зазначені послуги передбачають пільгові тарифи для релігійних організацій [6].

Зауважимо, що згідно із внесеними змінами, які передбачені Постановою Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 25 березня 2009 р. № 316» від 16 червня 2010 р. № 440 [5], релігійні спільноти потрапили до переліку тих юридичних організацій, для яких при оренді державного та комунального майна з липня 2010 р. застосовуються ставки в розмірі 80 відсотків установленого обсягу для орендарів. Тут потрібно зазначити, що цим рішенням КМУ вдвічі збільшив плату за оренду майна реорганізаціям.

Інше Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2008 р. № 610» від 12 жовтня 2010 р. № 1958 [7] було спрямоване на зняття обмежень щодо вилучення лісових ділянок, необхідних для будівництва та обслуговування культових будівель і їх подальшу передачу релігійним організаціям згідно із законодавством України. Отож, цим урядовим актом було поновлене обмежене із 2008 р. право релігійних організацій (монастирських комплексів) на отримання в користування земельних лісових ділянок.

Інформацію стосовно Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2008 р. № 953» № 802 від 02.09.2010 р. дивись нижче.

При розгляді подальших законодавчих ініціатив органів виконавчої влади наголосимо на тому, що одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері державно-конфесійних відносин є вдосконалення законодавчої бази у сфері та свободи совісті, приведення її у відповідність до міжнародних зобов'язань, які Україна обіцяла виконати, приєднавшись у 1995 р. до Ради Європи.

У контексті вдосконалення законодавчої бази у сфері державно-конфесійних відносин у 2010 р. стало затвердження в лютому Указу Президента України «Про затвердження Річної національної програми на 2010 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору». У вищезгаданому Указі представлено орієнтовний текст соціально-економічної програми розвитку України у 2010 р. У цьому тексті серед пріоритетних завдань пунктом 1.1.1.4 «Захист прав національних меншин» визначено розроблення законопроекту про внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (нова редакція) [10].

Другим пунктом вищезазначеного Указу Президента на Кабінет Міністрів України (як суб'єкта законодавчої ініціативи) покладено підготовку проекту Закону України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік» та його внесення до Верховної Ради України. Відповідний закон Верховна Рада України прийняла в травні 2010 р.

Звертаючись безпосередньо до тексту закону, зазначимо, що реалізацію заходів у контексті утвердження свободи совісті та віросповідання покладено на Держкомнацрелігій, а саме: повернення релігійним організаціям колишніх культових споруд та іншого церковного майна шляхом активізації роботи Комісії з питань забезпечення прав релігійних організацій (передбачено розроблення Положення про Комісію); розроблення проекту Закону України «Про Концепцію розвитку державно-конфесійних відносин в Україні» з метою гармонізації державно-конфесійних відносин [10].

Можна констатувати, що в прийнятому Законі в контексті вдосконалення законодавства у сфері державно-конфесійних відносин у 2010 р. акцент зроблено на підготовці проекту Закону України «Про Концепцію розвитку державно-конфесійних відносин в Україні».

Водночас, згідно з дорученням Президента України від 30 квітня 2010 р., на Держкомнацрелігій знову було покладено завдання розробити та подати в грудні 2010 р. на розгляд КМУ нову редакцію Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» і проект Закону України «Про повернення культових будівель релігійним організаціям».

На зазначене доручення Президента знову реакція релігійних організацій, у контексті якої Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО) запропонувала зняти з контролю розробку нової редакції Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації». Зазначимо, що в подальшій роботі над законопроектами вищезгадану пропозицію ВРЦіРО не було враховано.

Питання актуальності вдосконалення законодавчої бази у сфері державно-конфесійних відносин порушено на засіданні Експертної ради з питань свободи совісті при Державному комітеті України у справах національностей та релігій, яке відбулося в березні 2010 р. Також розглянуто питання, які стосуються трьох вищезазначених законопроектів: Концепції державно-конфесійних відносин в Україні, нової редакції Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» та законопроекту «Про повернення культових будівель релігійним організаціям».

Що ж до виконання наступного завдання, визначеного Законом «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік» стосовно розроблення Положення про Комісію з питань забезпечення реалізації прав релігійних організацій, зазначимо, що у вересні поточного року Кабінет Міністрів України Постановою «Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2008 р. № 953» [4] вніс зміни до Положення Комісії для забезпечення дієвої та оперативної роботи останньої. Як зазначали вище, зміни до Положення Комісії вніс Держкомнацрелігій.

Прийняті у 2010 р. зміни до вказаного положення консультативно-дорадчого органу стосуються питань оптимізації складу та механізму його діяльності, а саме: можливості проведення засідань Комісії заступником за відсутності голови Комісії в разі надання відповідного доручення останнім; спрощення процедури підписання протокольного рішення Комісії, згідно з якою пропозиції та рекомендації вважають схваленими, якщо за них проголосувала більшість присутніх на засіданні членів Комісії. Зміни в складі Комісії насамперед передбачають входження до її складу представників тих міністерств і відомств України, які безпосередньо задіяні в розв'язання питань, що виносяться на її засідання.

За час існування Комісія провела два засідання (у 2009 р.), на яких, власне, намічено шляхи розв'язання актуальних питань релігійного комплексу. Упродовж 2010 р. Комісія не проводила засідань, що пов'язано, по-перше, з тими кон'юктурними змінами в уряді, про які йшлося вище; по-друге, із проведенням нормоузгоджувальної роботи щодо внесення змін до її Положення. На думку

представників церков і релігійних організацій, робота Комісії засвідчила ефективність та здатність опрацьовувати складні питання державно-конфесійних відносин, а також розв'язувати їх з урахуванням позицій усіх зацікавлених сторін.

Наступним нормативно-правовим актом 2010 р., що стосується регулювання сфери державно-конфесійних відносин, є Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 р. Згідно з яким Державний комітет України у справах національностей та релігій було ліквідовано, функції Держкомнацрелігій щодо реалізації державної політики у сфері релігії передано до компетенції реорганізованого Міністерства культури України.

Отже, адміністративна реформа, окрім внесення відповідних коректив до актів законодавства, що впливають безпосередньо із вказаного Указу Президента, також передбачає внесення змін у нормативно-правові акти, які забезпечують утілення державної політики в тій чи іншій сфері (у цьому контексті державно-конфесійних відносин).

Відзначимо, що у 2010 р. продовжували діяльність громадські дорадчі органи зі співпраці з релігійними організаціями, які діють при міністерствах та вищих органах виконавчої влади. Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій у листопаді 2010 р. на черговому своєму засіданні надала оцінку діяльності визначених громадських рад. Зазначимо, що «позитивну оцінку здобула співпраця конфесій з Міністерством освіти і науки України, Міністерством охорони здоров'я України, Міністерством оборони України...» [1].

Зокрема, результатом діяльності Громадської ради при Міністерстві освіти і науки України з питань співпраці з Церквами та релігійними організаціями стало рішення Міністерства освіти науки і України стосовно рекомендації щодо використання в загальноосвітніх навчальних закладах навчальної програми з курсу «Основи християнської етики» для 1–4 та 7–11 класів, у результаті чого в липні 2010 р. Міносвіти присвоїло відповідний гриф навчальній програмі. Так, у загальноосвітніх школах в усіх класах на факультативній основі за згодою батьків можна вивчати зазначений предмет.

Наступним рішенням у системі релігійної освіти є рішення Вищої атестаційної комісії від 15 травня 2010 р. № 273, згідно з яким до переліку спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата і доктора наук, внесено богослов'я.

Зазначимо, що у 2010 р. Рада у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України підготувала проект Концепції душпастирської опіки в Збройних силах України, який передбачає, що розроблена Концепція буде прийнята окремим законодавчим актом.

Варто також зазначити, що у 2010 р. відбувалася співпраця вищих державних органів із релігійними організаціями з удосконалення пенітенціарної сфери. Так, у січні 2010 р. набуло чинності розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк, до 2015 року» від 01.07.2009 р. № 740 [8]. Згідно з п. 1 та 12 зазначеного урядового розпорядження, Міністерство праці та соціальної політики спільно із громадськими, релігійними та благодійними організаціями розробляє законопроект щодо внесення змін до Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк». Цей законопроект спрямовано на вдосконалення соціального супроводу та соціального патронажу зазначених осіб.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У 2010 р. пройшли президентські вибори, у Верховній Раді України створено нову коаліцію, у зв'язку із чим в уряді відбулися певні ротації і кон'юктурні зміни в органах державної влади, зокрема, в Кабінеті Міністрів України ліквідовано посаду віце-прем'єр-міністра з гуманітарних питань, а координацію питань міжконфесійних відносин передано до компетенції віце-прем'єр-міністра України з питань Євро-2012, а також змінено керівника державного органу України у справах релігій. Законотворчу та законодавчу діяльність серед вищих органів виконавчої влади, у сфері державно-конфесійних відносин, проводив безпосередньо Кабінет Міністрів України, Державний комітет України у справах національностей та релігій, консультативно-дорадчі органи при окремих міністерствах. Зокрема, Уряд ухвалив три постанови й одне розпорядження стосовно зменшення тарифів на комунальні послуги, оренди комунального майна, отримання монастирськими комплексами в користування земельних лісових ділянок, зміни до положення Комісії з питань забезпечення прав релігійних організацій, які в основному (окрім одного, що стосується оренди комунального майна) були спрямовані на вирішення актуальних

питань діяльності релігійних організацій. Державний комітет України у справах національностей та релігій здійснював роботу над трьома законопроектами (Концепцією державно-конфесійних відносин в Україні, новою редакцією Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» та законопроектом «Про повернення культових будівель релігійним організаціям»), які спрямовані на вдосконалення законодавчої бази у сфері державно-конфесійних відносин та свободи совісті і приведення її у відповідність із міжнародними зобов'язаннями України. Резонансною подією у 2010 р., згідно з Указом Президента, стала ліквідація Держкомнацрелігій і передання його функцій до міністерства культури України.

Перспективою подальшого розвитку окресленої проблематики в статті може бути розгляд законодавчої ініціативи Парламенту України у сфері державно-конфесійних взаємин.

Список використаної літератури

1. Діалог є запорукою ефективних державно-церковних відносин, – глави конфесій України (ФОТО) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=741%3A1&catid=34%3Aua&Itemid=61&lang=uk
2. Закон України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік» від 20 травня 2010 року за № 2278-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=2278-17>
3. Послання Президента України Віктора Януковича до Українського народу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/17307.html>
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2008 р. № 953, Кабінет Міністрів України» № 802 від 02.09.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.yurist-online.com/laws/25930/>
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення зміни до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 25 березня 2009 р. № 316» від 16 червня 2010 р. № 440 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP100440.htm
6. Постанова Кабміну щодо зменшення тарифів на комунальні послуги для релігійних організацій до рівня, як для населення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=569%3A1&catid=40%3Ara&Itemid=67&lang=uk
7. Про внесення змін до розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2008 р. № 610 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/cardnpd>
8. Розпорядження Кабінету Міністрів України «План заходів з реалізації Концепції соціальної адаптації осіб, які відбували покарання у виді позбавлення волі на певний строк, до 2015 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=369%3A1&catid=40%3Ara&Itemid=67&lang=uk
9. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про визначення питань, що належать до компетенції Першого віце-прем'єр-міністра України, віце-прем'єр-міністрів та Міністра Кабінету Міністрів України» від 17 березня 2010 р. № 456-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=456-2010-%F0>
10. Указ Президента України «Про затвердження Річної національної програми на 2010 рік з підготовки України до набуття членства в Організації Північноатлантичного договору» № 92/2010 від 03.02.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/92/2010>

Статтю подано до редколегії
15.08.2012 р.